

Mravní hodnota míru a mírového soužití

V běžném vědomí lidí vystupuje na rozdíl od války mír jako jedna z nejdříve ceněných společenských hodnot.

Blíže zkoumání míru jako společenské, politické a mravní hodnoty však vyvolává celou řadu otázek. Je každý konkrétně historický a sociálně politicky podmíněný mír mravní hodnotou; můžeme se v dosavadním dějinném vývoji třídně antagonistických společností setkat i s mírem, který nemůžeme považovat za mravní hodnotu; která kritéria hodnocení konkrétně historického míru spolurozhodují o jeho mravní hodnotě, popřípadě mravní nehodnotě; zasluhuje si každý mír vždy a za všech okolností vyšší mravní ocenění než kterákoli válka; je mír vždy a za všech okolností společensky žádoucí než válka atp.?

Odpovědi na výše položené otázky nikdy nebyly a ani dnes nejsou u příslušníků různých sociálních skupin, tříd a jejich ideologických systémů shodné, jednotné.

V opozici marxisticko-leninských politických a mravních názorů a přístupů k míru stojí názory a přístupy abstraktně humanistické — pacifistické a názory militaristických a levicově oportunistických ideologů.

Pro abstraktní humanisty — pacifisty je příznačné absolutizování mravní hodnoty jakéhokoli, každého konkrétně historického, sociálně politicky determinovaného míru, bez ohledu na jeho třídní podstatu, sociální charakter, sociální obsah, funkce a společenské důsledky.

Socialistická morálka v žádném případě nesdílí názor moralizujících pacifistů, podle něhož byt nespravedlivý mír je zásadně lepší a přijatelnější než sebespravedlivější válka. Takový názor politicky a morálně ospravedlňuje a posvěcuje nekladení odporu agresorovi, kapitulativství, smí-

ření se s porobou, a nesvobodou, ztrátou státní nezávislosti atd.

Na rozdíl od abstraktně humanisticky orientovaných světských a církevních pacifistů, militarističtí ideologové političtí i vojenští činitelé připisují zpravidla mravní hodnotu válce, která je produktem, náslným pokračováním i prostředkem politiky imperialistické buržoazie. Pokud připisují mravní hodnotu míru, činí tak výlučně ve vztahu k takovému konkrétně historickému a sociálně politicky determinovanému míru, který upevňuje, stabilizuje jejich ekonomické a politické panství, popřípadě i výsledky vítězné ukončené agresivní, dobyvačné války.

Považují za nutné předeslat, že při každém uvažování o míru musíme vždy přesně rozlišovat, zda jde o **mír mezi národy**, popřípadě svrchovanými státy, nebo o **mír mezi třídami** uvnitř jednoho a téhož státu, zda nejde o třídní smír mezi vykořisťovatelskou vládnoucí třídou a třídou vykořisťovanou, ovládanou.

Není žádným tajemstvím, že ekonomicky a politicky vládnoucí vykořisťovatelské třídy vždy usilovaly o nastolení a udržování třídního míru, míru mezi hlavními třídami určité třídně antagonistické společnosti. Socialistická morálka zcela oprávněně upírá mravní hodnotu takovému třídnímu míru, neboť upevňuje, stabilizuje a prodlužuje existenci systému vykořisťování člověka člověkem, který je nerozlučně spjat i se systémem vyhlazování člověka člověkem v nespravedlivých, agresivních dobyvačných válkách.

Socialistická morálka vychází při určování mravní hodnoty míru z marxisticko-leninských teoretických a metodologických přístupů k tomuto sociálnímu jevu. Především vychází z poznatku, že mír

v třídní společnosti představuje sociálně politický jev, který je nutné analyzovat vždy ve vztahu k politice určité konkrétně historické třídy. Respektujce Leninův poznatek: „Válka je pokračováním politiky, kterou provozovaly panující třídy válčících mocností dávno před válkou, násilnými prostředky,“ a že „mír je pokračováním téže politiky, se zřetelem ke změnám ve vzájemném poměru sil mezi protivníky, kterých bylo dosaženo válečnými akcemi,“ (Lenin, V. I.: O „programu míru“. Spisy, sv. 22. Praha 1957, s. 178) analyzuje vztah mezi mírem a politikou ve třech hlavních vzájemně se podmiňujících rovinách, v nichž mír vystupuje jako **produkt politiky** určitých tříd, **pokračování politiky** určitých sociálních tříd nenásilnými prostředky, konečně i **prostředek politiky** určitých sociálních tříd.

Pro socialistickou morálku a její přístup k mravnímu hodnocení míru má mimořádný význam marxisticko-leninský princip, který můžeme vyjádřit imperativem: chcěli poznat charakter míru a mírové politiky, ke které se hlásí a kterou uskutečňuje daná třída po skončení války, zkoumej politiku této třídy za války, neboť poválečná politika je rovněž pokračováním téže politiky, kterou uskutečňovala tato třída za války, jen s tím rozdílem, že zaměnila prostředky násilné, ozbrojené, „krvavé“ za prostředky pokojné, neozbrojené, „nekrvavé“.

Uplatněním konkrétně historického a třídního přístupu k míru dospějeme ke zjištění, že o míru nemůžeme uvažovat v abstraktní rovině, jako o „míru vůbec“. Mír vždy existuje pouze jako konkrétně, historicky, třídně podmíněný a třídně obsahově vymezený mír, tzv. „daný mír“.

Rozborem třídní podstaty, obsahu a sociálně politických funkcí míru dospějeme k rozlišení dvou třídně protikladných sociálních druhů míru: k míru spravedlivému, pokrokovému a k míru **nespravedlivému**, reakčnímu.

Nespravedlivým mírem, nazývaným též imperialistickým mírem, je mír, v němž jedna nebo více zájmových stran nastoluje nerovnoprávné vztahy vůči druhému národu, podmaňuje a utlačuje cizí národ, vnucuje mu svou vůli, diktuje podmínky vzájemných vztahů. „Tento mír“, jak uvádí J. Zvada, „založený na nadvládě silnějšího nad slabším, na útisku cizích národů monopolistickým kapitálem, rozpory nejenže nezmiňuje a neodstraňuje, ale ještě více je prohlubuje a vyhraňuje, a tím klade základy k nové imperialistické válce... Mír dosažený a nucený vítězným imperialistickým státem jinému imperialistickému státu

může vést... k dočasnému a opět jenom imperialistickému míru.“ (Zvada, J.: Strategie míru v naší epoše. Praha 1975, s. 12.) Proti nespravedlivému imperialistickému míru svého času pozvedl svůj hlas V. I. Lenin v „Dekretu o míru“, požadavkem „mír bez anexí a kontribucí“, (Lenin V. I.: Referát o míru. Spisy, sv. 26. Praha 1956, s. 239.)

V této souvislosti nemůžeme ztrácet ze zřetele, že za určitých okolností se mohou stát horlivými stoupenci míru i nejreaktější, nejmilitarističtější, nejagresivnější kruhy imperialistické buržoazie. Je tomu tak zejména tehdy, když předcházející vítěznou imperialistickou válkou dosáhly svých ekonomických, politických a vojenských cílů a jde jim o upevnění vymožených pozic. Příkladem nespravedlivého imperialistického míru byl např. Brest–Litovský mír, vnucený mladému sovětskému státu císařským Německem na konci I. světové války. Z posledního období můžeme připomenout mírovou dohodu uzavřenou pod patronací USA v Camp Davidu mezi Izraelem a Egyptem. Někdy se agresivní vykořisťovatelské třídy dovolávají míru v situacích, kdy se válečný zápas nevyvíjí pro ně nikterak příznivě a hrozí jim vojenská porážka ohrožující jejich společenský systém.

V obou případech jde o mír, který je pokračováním, produktem i prostředkem imperialistické politiky, která jen adekvátním způsobem reaguje na konkrétně historickou situaci záměnou vojenských prostředků za prostředky nevojenské povahy, méně autoritativní.

Socialistická morálka zásadně upírá mravní hodnotu nespravedlivému imperialistickému míru. Na věci nic nemění skutečnost, že existuje podstatný rozdíl mezi nespravedlivou imperialistickou válkou a nespravedlivým imperialistickým mírem. Komunistické hnutí, nechce-li se zpronevřit svým cílům, musí vést boj jak proti nespravedlivé válce, tak proti nespravedlivému míru jako produktům pokračování i prostředků imperialistické politiky. Jak připomíná J. Zvada: „... imperialistický mír není totéž co imperialistická válka. Lidové masy a národy unavené válečnými útrapami, by jistě daly přednost jakémukoli míru před válkou... Přirozeně, že imperialistický mír je pro pracující nesrovnatelně lepší než imperialistická válka... Volit je nutno mezi imperialistickým mírem a demokratickým revolučním mírem.“ (Zvada, J.: Strategie míru v naší epoše. Praha 1975, s. 14.)

Nespravedlivý mír nemá svůj původ, příčiny vzniku a existence v socialistickém,

ale naopak v buržoazním společenském systému, především pak v politice buržoazie. Socialistický společenský systém, politika dělnické třídy nemohou usilovat o žádný jiný než spravedlivý mír.

Kvalitně odlišným druhem míru je **spravedlivý mír**, nazývaný též demokratický mír. Jeho charakteristiku nejvýstižněji vyjádřil V. I. Lenin v „Dekretu o míru“, jako mír bez anexí a kontribucí, který nemá nic společného s různými formami imperialistického a koloniálního útlaču, podmanění, z nesvobodnosti a zotročení národa národem, který umožňuje národům svobodně, bez vnějšího nátlaku a vměšování rozhodnout o svém společenském a státním zřízení, o formě a obsahu vzájemných vztahů k druhým národům a státům.

Obsah demokratického míru v současnosti vyjadřuje např. mírový program XXIV. sjezdu KSSS a jeho další rozvinutí na XXV. a XXVI. sjezdu KSSS.

V závěru úvahy o mravní hodnotě míru můžeme učinit toto shrnutí. Pochopit mír a jeho mravní hodnotový aspekt je možné jedine zařazením daného míru do nejširších, podstatných, zejména pak sociálně politických souvislostí, umožňujících nalézt nejen místo míru v marxisticko-leninské koncepci dějin, ale i sociální podstatu, obsah, úlohu a sociální funkce daného míru v životně třídně rozdělené společnosti i třídně rozděleného světa.

Běžnému vědomí lidí se na první pohled jeví vztah mezi socialistickou morálkou a mírem jako bezrozporný, bezproblémový, jednoznačně pozitivní. Naivně realistické názory a přesvědčení o mravnosti míru, či mravně pozitivní hodnotě každého konkrétně historického míru opomíjejí nezanedbatelný fakt, jímž je protikladnost sociálně politické podstaty, obsahu i funkcí, které konkrétní případy míru plní v závislosti na svém sociálně politickém charakteru.

Ve vědomí širokých vrstev obyvatelstva v naprosté většině převažuje mínění, že mír je jednou z nejvyšších společenských hodnot, že však určitý mír může představovat nespravedlivý, reakční, antihumánní společenský jev; tento marxisticko-leninský poznatek není zdaleka tak rozšířen.

Vinu na tom z části nese i publicistika, která velmi často operuje pojmem mír v abstraktní rovině, bez uplatnění třídního a konkrétně historického, diferencovaného přístupu k tomuto společenskému jevu.

Mravní hodnotou není jakýkoli konkrétně historický druh míru, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale pouze takový konkrétně historický a sociálně politický určený mír, který je spravedlivý v politickém a mravním smyslu, který je produk-

tem, pokračováním i prostředkem pokrokové, revoluční, humánní politiky určitých společenských tříd, popřípadě států.

Jen takový druh míru požívá charakter mravní hodnoty, jen o takový mír usilují země světového socialistického společenství spolu s komunistickými stranami a pokrokovými demokratickými silami současného světa.

Naopak mír nespravedlivý, imperialistický, který je produktem, pokračováním i prostředkem reakční, kontrarevoluční a antihumánní politiky imperialistické buržoazie, představuje z mravního hlediska antihodnotu. S takovým druhem míru se nemohou ani mezinárodní komunistické hnutí, ani pokrokové a demokratické společenské síly smířit nejen proto, že spočívá na nerovnoprávných vztazích mezi národy a státy, ale i z toho důvodu, že v sobě skrývá nebezpečí vzniku nových válečných střetnutí mezi národy a státy, které jsou jeho účastníky.

Zaměťme nyní svou pozornost na mravní aspekt mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením.

Právě tak jako sociální vztahy existující v rámci určitého národního a státního společenství mají mj. i svůj neodmyslitelný mravní aspekt i vztahy mezinárodní a mezistátní; popřípadě i mezikoaliční nečiní v tomto smyslu žádnou výjimku.

Socialistická morálka považuje v současnosti za mimořádně závažný požadavek prosadit do mezinárodního života **zákaz hrozby silou a používání síly** v mezinárodních vztazích a morální povinnost **pokoje řešit mezinárodní spory**. Zákaz hrozby silou se týká celé řady sociálních jevů jako je vojenský nátlak, vojenské přípravy, demonstrace síly, vojenská mobilizace, přesuny a soustředování ozbrojených sil na hranici sousedních států, vystupňovaná válečná propaganda atp. Tento zákaz nepřípustí, kromě sebeobrany v případě ozbrojeného útoku a společných akcí členských států OSN na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti, žádné výjimky ze zásady použití síly.

„Doby, kdy se použití síly v mezistátních vztazích považovalo za běžný projev politiky toho kterého státu nebo dovolený způsob řešení sporů mezi vládami a kdy válka byla ultima ratio, jsou pryč. Poté, co Velká říjnová socialistická revoluce pranýřovala v Dekretu míru imperialistickou válku jako zločin, i obecně mezinárodní právo pod zvyšujícím se vlivem prvního socialistického státu, zakázalo agresivní válku a později použití síly vůbec a hrozby silou v mezinárodních vztazích.“ (Potočný, M.: Deklarace zásad mírového soužití. Praha 1972, s. 19.)

Socialistická morálka neodsuzuje výlučně samotnou agresivní válku, ale i přípravu, plánování, propagování, podněcování, povzbuzování, vyhlašování doktrín preventivní války, prvního jaderného úderu, omezených i neomezených jaderných válek atp.

Morálně zavrhuje a odsuzujeme nejen přímé použití pravidelných ozbrojených sil, které má za následek porušení existujících hranic svrchovaného státu a jeho anexi, okupaci, ale i nepřímé použití vojenské síly vysíláním ozbrojených band na území druhého státu, teroristické akce, podněcování občanských kontrarevolučních válek a účast na jejich vedení (vývoz kontrarevoluce).

Socialistická morálka přísně diferencuje a rozlišuje mezi použitím síly ve formě agresivní války a ve formě sebeobraně války, popřípadě odvetných akcí vůči agresoru, který používá nedovolených metod a způsobů vedení války. Za určitých podmínek se státy neobejdou při ochraně svých práv a zájmů bez odvetných opatření, politických, hospodářských, právních i vojenských, aby donutily druhý stát respektovat platné normy a pravidla vzájemných vztahů mezi národy a státy.

Obdobně je tomu i v případě sebeobraně války. Socialistická morálka ospravedlňuje sebeobranou válku jako krajní, mezinárodní prostředek odrazení agrese, jen v případě ozbrojeného útoku a jen do té doby než je odražena agrese a než je znovu obnoven mezinárodní mír a do té míry vojenského úsilí, jaké je přiměřené účinným akcím agresora. Nestačí, jak se často nechávají slyšet militaristé, pouhá domněnka daného státu, že se jej druhý stát chystá napadnout, nebo domněnka, že jsou ohroženy zájmy a bezpečnost státu a je tudíž možné preventivně použít sebeobranou válku.

Z morálního zákazu hrozby silou a použití síly v mezinárodních vztazích vyplývá zásada pokojného, nenásilného řešení mezinárodních sporů, tak aby nebyl ohrožen mezinárodní mír a mezinárodní bezpečnost národů.

Socialistická morálka klade důraz na takové pokojné prostředky, jako jsou vyjednávání, zprostředkování, šetření, smířlivé řízení, uzavírání dohod, smluv atp. Přitom neospravedlňuje jakékoli výše uvedené pokojné prostředky, ale pouze ty, které jsou v souladu s principy rovnosti a rovnoprávnosti států, respektování jejich svrchovanosti, nezávislosti, stejné bezpečnosti, ty které nevyvolávají zhoršování situace a ve svých důsledcích neohrožují mezinárodní mír a bezpečnost. Zásadně odmítáme

urovnání sporů cestou usmíření a ústupku agresoru vedoucí zpravidla k povzbuzování agresora, stejně tak uzavírání nespravedlivých a nerovnoprávných dohod, které v sobě skrývají zárodek budoucích konfliktů ohrožujících mezinárodní mír a bezpečnost.

Vyvarovat se použití síly při řešení mezinárodních sporů, ať již se to týká agresivní války, nebo sebeobraně války (odrazení vnější agrese) mj. předpokládá přísně respektovat zásadu **nevměšování se do záležitostí** patřících do vnitřní, **svrchované pravomoci státu**.

Tento politický a mravní postulát, a především Charty OSN v r. 1945 i mezinárodní právní norma, je spjat především se zápasem Sovětského svazu za prosazení kvalitativně nových vztahů mezi svrchovanými státy nejen s rozdílným, ale i stejným společenským zřízením.

Socialistická morálka uplatněná ve vzájemných mezistátních vztazích principiálně odmítá a zavrhuje jakékoli formy a metody otevřeného i skrytého vměšování jednoho státu či skupiny států do vnitřní pravomoci států.

Rejstřík prostředků vměšování do vnitřní pravomoci svrchovaných států používaný imperialisty je dnes velmi rozšířený a náležitě eskalovaný. Mezi prostředky vměšování do vnitřní pravomoci státu můžeme mj. zahrnout ekonomický nátlak, vydírání a embargo, politický nátlak a vydírání, vyhrožování použitím síly, ideologickou diverzi, podněcování, organizování, materiální podporování podvrtné činnosti, organizování teroristických ozbrojených akcí s cílem násilně svrhnout vládu, politickou a materiální podporu opozičních skupin v druhých státech, vojenské intervence, zasahování do občanské války atp.

Za zvláště nebezpečnou formu vměšování do vnitřních pravomoci svrchovaných států považuje socialistická morálka vojenskou intervenci. Na XXVI. sjezdu KSSS bylo v této souvislosti řečeno: „Byly podnikány pokusy vypořádat se s lidovými revolucemi... podněcováním vnitřní kontrarevoluce nebo agrese zvenčí. Jsme proti vývozu revoluce, ale nemůžeme souhlasit ani s vývozem kontrarevoluce.“ (XXVI. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Praha 1981, s. 14.)

V tomto případě je plně opodstatněné a mravně ospravedlnitelné použití práva na individuální, popřípadě kolektivní sebeobranu proti ozbrojenému vměšování.

Vedle zásady nevměšování do vnitřní pravomoci státu zaujímá významné místo ve vzájemných vztazích mezi národy a státy zásada **sebeurčení národů**.

Socialistická morálka vychází z toho, že eliminování použití sociálního násilí — agresivní i sebeobraně, národně osvobozenecké, protimperialistické války — při řešení mezinárodních sporů je nemožné aniž se poskytne všem národům právo na politickou, státní, hospodářskou nezávislost, právo oddělit se, ustavit si svůj vlastní národní stát nebo se spojit s jiným národem a žít s ním ve společném národnostním státě, právo na svobodné rozhodování o politickém, hospodářském, společenském zřízení a jeho respektování všemi ostatními státy, právo svobodně disponovat a nakládat se svými přírodními zdroji a bohatstvím atp.

Navzdory tomu: „Imperialistům se nezmocňují, že země, které se osvobodily, upevňují svou nezávislost. Pokoušeli se tisícovým způsobem připoutat tyto země k sobě, aby mohli svobodněji disponovat jejich přírodními bohatstvími a využívat jejich území pro své strategické záměry.“ (XXVI. sjezd KSSS, Dokumenty a materiály, Praha 1981, s. 16.)

Vzhledem k tomu, že imperialistická buržoazie upírá koloniálním a závislým národům právo na sebeurčení až do vytvoření vlastního národního státu, že usiluje o udržení svého panství a vlivu v koloniálních a závislých zemích a často vojensky potlačuje národně osvobozenecké hnutí koloniálních a závislých zemí, je plně politicky, morálně i mezinárodně právně opodstatněné právo koloniálních národů na ozbrojený boj proti kolonizátorům.

Pro osudy války a míru má v současnosti nemalý význam do jaké míry je a v budoucnosti i bude respektována v mezinárodním životě **zásada svrchované rovnosti všech států.**

Uplatňování této politicky, mravně i mezinárodně právně významné zásady v praxi není nikterak snadné. V současnosti totiž neexistují jen státy s kvalitativně rozdílným společenským zřízením, ale i státy, které se liší navzájem svou geografickou velikostí, množstvím obyvatelstva, ekonomickým, vědeckotechnickým a vojenským potenciálem, přírodním bohatstvím, rozdílným stupněm a intenzitou zahraničněpolitických svazků a závazků vůči druhým státům, rozdílnou vahou, sociální úlohou a odpovědností za osudy světového vývoje a míru.

Význam politické, mravní a právní rovnosti všech států ve vzájemných politických, ekonomických, kulturních aj. vztazích, bez ohledu na jejich velikost, ekono-

mickou, politickou a vojenskou moc nabývá na stále větším významu zejména v souvislosti s rozšiřováním a prohlubováním vzájemné závislosti a spolupráce, v souvislosti s nutností řešit společně globální, planetární problémy současného třídně rozděleného světa, mezi něž na čelném místě nacházíme i takový globální problém, jakým je odvrácení světové jaderné války a udržení spravedlivého světového míru.

Dokumenty XXVI. sjezdu KSSS opětovně zdůrazňují: „Život vyžaduje plodnou spolupráci všech států v zájmu splnění mírových konstruktivních úkolů, které má před sebou každý národ a celé lidstvo... Stačí připomenout například takové problémy, jako objevování a využívání nových zdrojů energie, zabezpečování potravin pro stále početnější obyvatelstvo světa, udržování přírody naší planety v celém jejím bohatství a pronikání do kosmických dálek i do hlubin světových moří.“ (XXVI. sjezd KSSS, Dokumenty a materiály, Praha 1981, s. 27.)

K tomu je však nutné dodat, že zásada rovnosti států nevyklučuje, naopak počítá se zvýšenou odpovědností zejména mocností za situaci a vývoj současného světa. V žádném případě však sebemocnější a sebevlivnější imperialistický stát tento fakt neopravňuje ke svévolnému přisvojování si privilegovaného, nadřazeného postavení vůči druhým svrchovaným menším státům.

V rozporu s tím i nadále imperialistické kruhy uvažují ve vztahu k jiným státům a národům v kategoriích nadvlády a donucování.

Závěrem považuji za nutné připomenout, že mírové soužití je jednou z forem třídního boje mezi státy s rozdílným společenským zřízením. Zakladatelé vědeckého komunismu se nikdy nedomnívali, že pokojné, mírové, nenásilné formy a prostředky politiky, používané vykořisťovatelskými třídami, plní neodmyslitelně sociálně nespravedlivé, regresivní, kontrarevoluční, amoralní a antihumánní funkce ve stejné míře, v jaké je zpravidla plní nespravedlivé války.

I když marxisticko-leninská teorie a praxe mezinárodního dělnického hnutí odsuzuje hrozbu silou a použití síly při řešení mezinárodních rozporů, vůbec z toho nevyplyvá nekritické absolutizování pokojných, nenásilných, mírových prostředků politiky za všech okolností bez ohledu na jejich sociálně politickou podstatu, obsah, funkce, cíle a společenský smysl.